

‘La France ne peut être la France sans la grandeur.’

De Gaulle's Atlantische en Europese diplomatie naar grandeur,¹ 1958-1963.

Max J. Bongers
4029453
m.j.bongers@students.uu.nl
Bachelor scriptie Geschiedenis
Onderzoekseminar III: Diplomatieke praktijken
22 april 2016
Docent: dr. Christ Klep
Woorden: 8799

---

¹ Charles de Gaulle, *Mémoires de Guerre : L'Appel 1940-1942*, (Parijs 1954) 5.

Inhoudsopgave

I. Introductie	3
II. De visie van De Gaulle	5
De diplomatieke stijl van De Gaulle	8
III. De diplomatie van De Gaulle in het historiografisch debat	10
IV. De Atlantische diplomatie van De Gaulle.....	12
De Britse toetredingsaanvraag voor het EEG-lidmaatschap	15
V. De Europese diplomatie van De Gaulle.....	17
De Franse drang naar Europese politieke integratie.....	20
VI. De keuze tussen de Atlantische en Europese doelstellingen.....	24
VII. Conclusie	29
Appendices	31
I: Note pour les affaires étrangères.....	31
II: Note au sujet de l'organisation de l'Europe.....	31
Literatuurlijst	33
Bronnen:.....	33
Bronnenuitgaven:.....	34
Literatuur:.....	34

I. Inroductie

Toen generaal Charles de Gaulle, de ‘meest illustere der Fransen’, in 1958 aan de macht kwam,² begonnen de hoogtijdagen van de naoorlogse Franse invloed in Europa. Hierin bepaalde Frankrijk de politieke agenda. De Gaulle heeft de grondvesten gelegd voor de Frans-Duitse as, die sinds de institutionalisering ervan in het Élyséeverdrag van 1963 een diplomatieke traditie in de Europese politiek vormt. Deze as was cruciaal in de diplomatieke ambitie van De Gaulle.³ Zowel in Atlantisch als in Europees opzicht had het Franse streven naar onafhankelijkheid, in de zin van vrijheid van handelen in de internationale betrekkingen, prioriteit. De toonaangevende auteur Stanley Hoffmann bracht deze ambitie van De Gaulle onder woorden:

Independence is the condition of grandeur. Grandeur itself consists of playing as active and ambitious a role in the world as the nation’s position and resources allow. [...] In today’s world, French grandeur is defined by de Gaulle as an attempt to play the role of Europe’s awakener and leader.⁴

Deze Europese dimensie vormde het hart van De Gaulle’s plannen. Als Frankrijk de doelstellingen van de generaal zou hebben gerealiseerd, zou het Europa van nu een politieke unie zijn.⁵ Het wetenschappelijke debat heeft zich tot nu toe voornamelijk toegelegd op de visie en onderliggende oorzaken van het buitenlandbeleid van De Gaulle. Dit zou ofwel geopolitiek gestuurd zijn, ofwel zou De Gaulle geleid zijn door economische belangen. Een mijns inziens adequaat inzicht is gegeven door politicoloog Michael Sutton, die stelt dat hoewel De Gaulle’s visie gestoeld was op geopolitieke belangen, hij zijn ambities alleen kon realiseren door middel van een sterke economie.⁶ Een onderbelicht aspect in het wetenschappelijke beeld is de diplomatie van De Gaulle. Dit beeld is pas zeer recent herzien door de

---

² Mathieu L.L. Segers, *Reis naar het continent. Nederland en de Europese integratie, 1950 tot heden*, (Amsterdam 2013) 136. Toen De Gaulle aan de macht kwam begaf Frankrijk zich op de rand van een burgeroorlog vanwege de dekolonisatiestrijd in Algerije. Vandaar dat hij bijzondere volmachten kreeg.

³ M.R. Gueldry, *France and European Integration: Toward a Transnational Polity?*, (Westport en Londen 2001) 5-10, 21,22. Gueldry benadrukt dat Frankrijk een unieke positieve inname in de Europese integratie: ‘Because of Germany’s desire for democratic inclusion, and in the absence of Great-Britain as an alternative partner for Bonn within the Common Market, France benefited from a unique historical “window of opportunity”’.

⁴ Stanley Hoffmann, ‘De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance’, *International Organization*, 18 (1964) 1, 1-28, aldaar 2. Nog steeds geldt de analyse van Hoffmann als standaardwerk op dit onderwerp. Bijvoorbeeld Frédéric Bozo, ‘France, “Gaullism”, and the Cold War’, in: M.P. Leffler en O.A. Westad (red.), *Cambridge History of the Cold War, vol. 2: Crisis and Détente*, (Cambridge 2010), 158-178, aldaar 166.

⁵ Jeffrey G. Giauque, ‘The United States and the Political Union of Western Europe, 1958-1963’, *Contemporary European History*, 9 (2000) 1, 93-110, aldaar 93,94.

⁶ Michael Sutton, *France and the Construction of Europe, 1944-2007: the Geopolitical Imperative*, (New York en Oxford 2007) 129.

Nederlandse historicus Mathieu Segers. In zijn studie naar de Europese diplomatie van De Gaulle heeft Segers aangetoond dat De Gaulle geheime diplomatieke betrekkingen onderhield met de prominente Europese lobbyist Jacques Monnet, de 'godfather of communitarian integration'. Tot dusver was hij altijd de voornaamste tegenstander van De Gaulle in het historiografisch debat. Volgens Segers vormde de door Washington aangemoedigde Britse toetredingsaanvraag voor lidmaatschap van de Europese Economische Gemeenschap (EEG) in 1961 een keerpunt in de Franse diplomatie omdat dit ervoor zorgde dat de samenwerking tussen De Gaulle en Monnet op losse schroeven kwam te staan. Dit culmineerde in januari 1963, toen De Gaulle de Britse toetreding tot de EEG dwarsboomde en de Nassau-overeenkomst tussen Amerika en Engeland veroordeelde: de beruchte *double non* tijdens zijn persconferentie van 14 januari 1963.⁷

Hoewel Segers het beeld van de Europese diplomatie van De Gaulle heeft herzien, ontbreekt een studie naar diens Atlantische diplomatie. Een correct beeld hiervan is van belang, vanwege de hechte verbintenis tussen de Atlantische en Europese doelstellingen die de generaal had geformuleerd. Zo stond Amerika bij de Europese integratie aan de zijlijn, maar speelde het een grote rol bij de onderhandelingen hierover.⁸ Daarom wordt de Atlantische diplomatie niet apart onderzocht; door de twee verschillende dimensies tegelijkertijd te onderzoeken kan tot een completere analyse worden gekomen. Deze scriptie hanteert als onderzoeksvraag: welke middelen hanteerde De Gaulle in de periode 1958-1963 om zijn Atlantische en Europese doelstellingen te realiseren en met welke mate van succes? Deze scriptie zegt daardoor zowel iets over de ontwikkeling van de Atlantische samenwerking, als over de ontwikkeling van het Europese integratieproces en de Franse diplomatie. De hoofdvraag zal onderzocht worden aan de hand van de volgende, uitgewerkte deelvragen: Wat was de visie van De Gaulle en welke diplomatieke stijl nam hij aan? Wat is de stand van zaken in het historiografisch debat? Hoe probeerde De Gaulle zijn Atlantische en Europese doelstellingen te bereiken? Hoe kwam zijn Atlantische en Europese diplomatie samen?

Voor mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de Engelstalige vertalingen van de persconferenties van De Gaulle,⁹ Franstalige brieven, notities, en memoires van De Gaulle en archiefmateriaal van de *Foreign Relations of the United States*. Dit is aangevuld met voornamelijk

---

⁷ Mathieu L.L. Segers, 'Preparing Europe for the Unforeseen, 1958-63. De Gaulle, Monnet, and European Integration beyond the Cold War: From Co-operation to Discord in the Matter of the Future of the EEC', *The International History Review* 34 (2012) 2, 347-370, aldaar 347-349, 363-365. Mede vanwege zijn banden met de Amerikaanse politieke elite werd hij gezien als tegenstander van De Gaulle. Sebastian Reyn, *Atlantis Lost. The American Experience with De Gaulle, 1958-1969*, (Amsterdam 2010) 94-105.

⁸ Giaouque, 'The United States and the Political Union of Western Europe, 1958-1963', 110.

⁹ Deze gebundelde Engelse vertalingen zijn in omloop gebracht door de Franse ambassade in New York.

Engelstalige secundaire literatuur. Helaas was de tijd er niet om naar de archieven van het Franse ministerie van Buitenlandse zaken, het Quai d'Orsay, te gaan. Gelijktijdig onderzoek naar de Atlantische en Europese diplomatie in de rommelige periode van 1958-1963 werkt de leesbaarheid echter niet in de hand. Ik probeer hier orde in te scheppen door de hoofdstukken waar dat kan te verdelen in meer thematische paragrafen. Deze scriptie focust zich op Atlantische en Europese diplomatieke inspanningen van De Gaulle om de NAVO en de Europese integratie naar zijn hand te zetten in de tijdspanne van 1958-1963. Zodoende worden bijvoorbeeld de Sovjet-Unie en de Algerijnse dekolonisatieoorlog buiten beschouwing gelaten. Het is belangrijk om voor ogen te houden dat tijdens zijn presidentschap, de visie van De Gaulle altijd de visie van Frankrijk was.¹⁰ Deze scriptie loopt van 1958, het jaar van aantreden van De Gaulle, tot en met 1963, toen de 'finale van De Gaulle's aanval'¹¹ resulteerde in het dubbelveto. In 1963 werd duidelijk dat Amerika in Europa niet dusdanig machtig was, dat het de halsstarrige Franse president kon forceren de Amerikaanse plannen te accepteren.¹² In het volgende hoofdstuk wordt de visie van De Gaulle nader onderzocht.

II. De visie van De Gaulle

Voor De Gaulle was de Duitse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog en het verlies van verscheidene dekolonisatieoorlogen vernederend. In zijn ogen was Frankrijk vervallen van een grootmacht tot een protectoraat van een grootmacht. In 1958 had bijna een kwart eeuw van oorlog een groot litteken achtergelaten op de Franse ziel. Generaal De Gaulle had, als leider van de Vrije Fransen tijdens de Tweede Wereldoorlog, de taak op zich genomen om het zelfvertrouwen en de macht van Frankrijk te herstellen. Bij zijn terugkeer aan de macht was dit nog steeds zijn doel: de grandeur en de *gloire* van Frankrijk moest hersteld worden.¹³ De Gaulle had in 1958 geëxpliceerd dat 'Frankrijk geen chronisch

---

¹⁰ Reyn, *Atlantis Lost*, 21 en Hendrik L. Wesseling, *De man die nee zei: Charles de Gaulle, 1890-1970*, (Amsterdam 2012) 239.

¹¹ Segers, *Reis naar het continent*, 149,150.

¹² Reyn, *Atlantis Lost*, 178.

¹³ Tyler Stovall, *Transnational France: The Modern History of a Universal Nation*, (Boulder 2015) 401-409, en Wesseling, *De man die nee zei*, 19-23,197. De in 1890 geboren Charles de Gaulle had in beide wereldoorlogen gevochten. Zijn klassiek negentiende-eeuws wereldbeeld had zich daardoor op eigenzinnige wijze ontwikkeld. Voor meer over de achtergrond van De Gaulle en de oorsprong van zijn ideeën, zie Wesseling, *De man die nee zei*.

inferieure positie in de wereld zal accepteren'.¹⁴ Deze visie van grandeur en onafhankelijkheid was voor De Gaulle gestoeld op de veiligheid van Franse, onafhankelijke atoomwapens. Een eigen kernmacht was in zijn optiek de enige harde garantie van soevereiniteit. Na militaire en strategische onafhankelijkheid zou immers politieke onafhankelijkheid volgen.¹⁵ Of, in de woorden van Hoffmann: 'Renouncing an independent nuclear force would mean resignation to permanent dependence on outsiders – i.e., submission to small-power status for France, to decline for Europe.'¹⁶ De eerste Franse atombom moest al in 1960 exploderen, om het signaal aan de supermachten af te geven dat met het Frankrijk van De Gaulle niet te spotten viel.¹⁷ De Franse atoommacht, de *force de frappe*, zou immers een einde moeten maken aan de Franse 'internationale impotentie' in de Koude Oorlog.¹⁸

Het verkrijgen van deze onafhankelijkheid vormde de kern van de diplomatie van generaal De Gaulle. Vanaf zijn defensiebeleid is het maar een kleine stap richting diplomatie.¹⁹ De verandering van de status van Frankrijk naar toekomstig atoommacht bracht echter een tweetal complementaire doelstellingen met zich mee, die de vertrekpunten vormen van de hoofdstukken IV en V. De diplomatieke middelen die De Gaulle inzette om deze te realiseren vormen de kern van dit onderzoek. Ten eerste zou de dominantie van Amerika binnen de NAVO aangepast moeten worden, daar er geen sprake meer zou zijn van een nucleair wapenmonopolie. In zijn ogen diende de NAVO geen 'protectoraat van Amerika' te zijn. Integendeel, de NAVO diende de Franse veiligheid. De Gaulle trachtte daarom de structuur van de NAVO te herzien, waardoor het geen monolithisch blok meer zou zijn, en Frankrijk zijn eigen politiek zou kunnen voeren. Dit was immers een kenmerk van een onafhankelijke staat.²⁰ In 1958 stuurde De Gaulle een geheim memorandum aan de Amerikaanse president, generaal Eisenhower, en de Britse premier MacMillan, waarin gevraagd werd om de herziening van de NAVO. Het nastreven van dit memorandum wordt de 'memorandumdiplomatie' van De Gaulle genoemd.²¹ Volgens de Franse historicus Frédéric Bozo karakteriseert dit memorandum de terugkeer van Frankrijk naar institutionele en financiële stabiliteit en internationale invloed.²²

---

¹⁴ Charles de Gaulle, *Major addresses, statements and press conferences of General Charles de Gaulle, May 19, 1958-January 31, 1964*, (New York 1965) 28 (eigen vertaling).

¹⁵ Frédéric Bozo, *Two Strategies for Europe. De Gaulle, the United States, and the Atlantic Alliance*, (Oxford 2001) xi.

¹⁶ Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance', 6.

¹⁷ Reyn, *Atlantis Lost*, 35,36.

¹⁸ Bozo, 'France, "Gaullism", and the Cold War', 164. Deze internationale impotentie werd duidelijk door het verlies in Dien Bien Phu in 1954 en de Suezcrisis in 1956. In beide crises werd Frankrijk vernederd, in de visie van Bozo.

¹⁹ Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance', 10. De Gaulle wilde graag aangesproken worden met generaal, in plaats van president. Wesseling, *De man die nee zei*, 13.

²⁰ Hendrik L. Wesseling, *De man die nee zei: Charles de Gaulle, 1890-1970*, (Amsterdam 2012) 199,200.

²¹ Reyn, *Atlantis Lost*, 25,26.

²² Bozo, *Two Strategies*, xi.

Ten tweede had De Gaulle ingezien dat om van Frankrijk weer een grootmacht te maken, een sterk Europa vereist was: 'l'Europe, c'est le moyen pour la France de redevenir ce qu'elle a cessé d'être depuis Waterloo: la première au monde.'²³ Frankrijk had een geïntegreerd Europa onder Frans leiderschap nodig om zijn macht te herstellen, volgens Hoffmann: 'France cannot regain the rank of a great power all by itself. [...] It is by means of Europe that France can still claim a certain grandeur. Only Europe could aspire to the highest rank – a Europe in which, of course, French independence would be assured and in which France would feel at home.'²⁴ Bovendien kon dit Europa de voormalige vijand, Duitsland, controleren en bood het vergaande economische mogelijkheden. Het 'Europese Europa' van De Gaulle moest losstaan van Amerikaanse invloeden. Groot-Brittannië had hierin geen plaats, daar het een concurrent om het Europese leiderschap zou zijn en in de retoriek van De Gaulle werd gezien als satelliet van Amerika. Dit zou uiteindelijk uitmonden in een hard veto tegen Britse toetreding tot de Europese Gemeenschap.²⁵ Aangezien Frankrijk de enige continentale West-Europese staat met kernwapens zou zijn, diende de toekomst van Europa ingericht te worden op basis van Frans leiderschap. Van Europa gebruikmakend als vergrootglas van de Franse belangen, zou Frankrijk in de visie van De Gaulle weer een wereldmacht met grandeur worden.²⁶

De Gaulle had na zijn aantreden in 1958 vier diplomatieke uitgangspunten en methoden voor het Franse buitenlandbeleid opgesteld. In de optiek van de prominente auteur Michael Harrison zouden deze uitgangspunten ofwel een onafhankelijk Europa kunnen doen ontstaan, door Frans politiek-militair leiderschap, ofwel de Atlantische invloed van Frankrijk kunnen vergroten, in lijn met het memorandum.²⁷ Om dit te bewerkstelligen moest Europa ten eerste een 'realiteit in de politieke, economische en culturele sfeer' worden. Ten tweede moest de Europese samenwerking verder uitgebreid worden dan de Gemeenschappelijke Markt en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie (EURATOM). Ten derde diende Europa zich ook internationaal te laten gelden in economisch en politiek opzicht. Om dit alles te bewerkstelligen diende er ten slotte een regelmatig, organisch overleg te komen tussen de betrokken regeringen.²⁸ In de volgende paragraaf wordt eerst onderzocht hoe zijn visie gestalte kreeg in de diplomatieke praktijk.

---

²³ Alain Peyrefitte, *C'était de Gaulle : La France redevient la France*, (Parijs 1994) 159. Peyrefitte citeert hier De Gaulle.

²⁴ Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance', 3.

²⁵ James Ellison, 'Separated by the Atlantic: The British and De Gaulle, 1958-1967', *Diplomacy and Statecraft* 17 (2006) 4, 853-870, aldaar 854,855.

²⁶ Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance', 19-21.

²⁷ Michael M. Harrison, *The Reluctant Ally. France and Atlantic Security*, (Baltimore en Londen 1981) 86,87. Volgens Reyn geeft Harrison een van de meest complete analyses van het Franse buitenlandbeleid. Reyn, *Atlantis Lost*, 382.

²⁸ Appendix I: Note pour les affaires étrangères.

De diplomatieke stijl van De Gaulle

Een inzicht in hoe de visie van generaal De Gaulle zich vertaalde in zijn diplomatieke stijl is essentieel bij de analyse van zijn diplomatie. Hoffmann heeft deze stijl geanalyseerd. Zo waren de manoeuvres van De Gaulle zo ingecalculiseerd dat er meerdere doelen behaald konden worden. Bovendien was er altijd een plan-B, wat de kans op gezichtsverlies verkleinde. Daarnaast trachtte De Gaulle een alternatief te bieden voor de Amerikaanse dominantie in het Westerse blok. Ten slotte was de generaal meer een strateeg dan een diplomaat, volgens Hoffmann meer pokeraar dan schaker.²⁹ De Gaulle hield zijn kaarten altijd tegen de borst, zelfs in bijzijn van zijn ministers. Hierdoor verkreeg de CIA, die de Franse president afluisterde, zeer weinig informatie over de volgende diplomatieke stappen van De Gaulle.³⁰ Een veelgebruikt diplomatiek middel was het meeliften met, of exploiteren van de macht van anderen, volgens Hoffmann. Door bijvoorbeeld in de bres te springen voor de Duitse kwestie won De Gaulle de publieke steun voor zich. In dezelfde trant probeerde hij mee te liften op de al ingezette processen van Europese integratie.³¹ Segers heeft echter aangetoond dat De Gaulle ook het traditionele diplomatieke arsenaal inzette. Deze geheime samenwerking met Monnet zou allesbepalend blijken in de Europese diplomatie van De Gaulle. De generaal leek soms impulsiever dan hij daadwerkelijk was.³²

De Franse diplomatieke traditie, die uitging van een internationale machtsbalans en tijdelijke allianties, botste met de Amerikaanse traditie. De Amerikaanse diplomatie trachtte een nieuwe wereldorde te creëren en wantrouwde daarom het Franse idee van vergankelijkheid van bondgenootschappen. De diplomatieke stijl van De Gaulle was tegenovergesteld aan de Britse, die invloed probeerden uit te oefenen door altijd aan de Amerikaanse zijde te staan, en ook anders dan de volgzame Duitse stijl. De Gaulle probeerde door middel van unilaterale toezeggingen, afwijzingen en

---

²⁹ Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance', 15-22.

³⁰ Reyn, *Atlantis Lost*, 13,14. "Our working situation in Gaullist France is not unlike that in the Soviet Union where we have to look to the small, symbolic actions to identify significant policy trends". Reyn citeert hier een medewerker van het Witte Huis.

³¹ Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance', 4,5, 15-22. Zo kon De Gaulle een onverbiddelijker standpunt dan Amerika innemen tijdens de Berlijnscrisis in 1961. Want waar Amerika voorzichtig moest zijn door de Sovjetdreiging, wist Frankrijk zich gesteund door de Amerikaanse veiligheidsgaranties. Harrison geeft een goed voorbeeld van dit exploiteren van de macht van anderen: 'While he emphasized an independent national defense at odds with NATO, de Gaulle profited from European geography, and NATO's protection, to build his independent defense under cover of Atlantic security. This privileged position and apparently ungrateful stand were a constant irritant to the United States and other allies.' Harrison, *The Reluctant Ally*, 115. Dit meeliften is echter wel risicovol, volgens Hoffmann: 'This is a method of some ruthlessness and complete cynicism on behalf of power politics – raison d'Etat – according to the rules of traditional diplomacy.' Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance', 20.

³² Segers, *Reis naar het continent*, 137 en Segers, 'Preparing Europe', 347-349.

dreigementen invloed uit te oefenen. Het is opvallend dat hoewel onderhandelen de meest gebruikte diplomatieke vorm is, De Gaulle hier weinig affiniteit mee had. Hij probeerde onderhandelingen zoveel mogelijk te voorkomen, omdat deze voor een machtige staat vaak onnodig zijn en er door een zwakke staat meestal een te hoge politieke prijs moet worden betaald.³³ Zijn manier van diplomatie bedrijven was meer op publieke diplomatie³⁴ gestoeld, volgens Harrison:

Perhaps the most striking and authentic feature of this Gaullist grand design was the considerable feat of uniting an attractive and often logical view of the emerging international order with a pivotal role for France. The coincidence of French national interest with a transformed global system and a revised East-West settlement in Europe brought French diplomacy unprecedented attention in the 1960s and gave it universal appeal unmatched in the postwar era.³⁵

Arrogantie en lichtgeraaktheid op voor hem cruciale politieke punten, zoals de Franse onafhankelijkheid en Europa, vormden de zwakte van de generaal.³⁶ Het uiteindelijke falen van de plannen voor Europese politieke integratie is voor een deel toe te schrijven aan de diplomatieke stijl van De Gaulle. Zijn persoonlijkheid, stijl en inzet van diplomatieke tactieken leidden tot problemen, in plaats van oplossingen, en creëerde wrevel. De andere EEG-leden, de 'Vijf', ontwikkelden wantrouwen door De Gaulle's diplomatieke vasthoudendheid. Zij kregen het vermoeden dat De Gaulle aanstuurde op politieke integratie om van Frankrijk de spil van Europa te maken, en niet vanwege de praktische waarde hiervan. Volgens Harrison paste de diplomatie van De Gaulle niet bij zijn doelstellingen omdat hij moest samenwerken om zijn plannen te realiseren,³⁷ terwijl De Gaulle niet concessiegericht was. Dit maakte isolationisme dan ook een mogelijke uitkomst van zijn vorm van diplomatie, een '*risque du métier*'.³⁸ In het volgende hoofdstuk wordt een historiografisch kader geschetst voor de diplomatie van De Gaulle.

---

³³ Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance', 20.

³⁴ Geoff R. Berridge, *Diplomacy: Theory and Practice*, (Basingstoke & New York 2015) 25, 198-208.

³⁵ Harrison, *The Reluctant Ally*, 68,69. Deze interpretatie staat niet ter discussie. Reyn, *Atlantis Lost*, 21.

³⁶ Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance', 13. Wesseling voegt hier in zijn biografie de neiging tot rebellie aan toe. Wesseling, *De man die nee zei*, 16.

³⁷ Harrison, *The Reluctant Ally*, 66,67.

³⁸ Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, Atlantic Alliance,' 20.

III. De diplomatie van De Gaulle in het historiografisch debat

In de optiek van de Amerikaanse historicus Jeffrey Giauque vormden de plannen voor de politieke integratie van West-Europa de grondslag van de diplomatie van De Gaulle. Hieruit vloeiden de inspanningen voort om de NAVO te hervormen en om Groot-Brittannië uit de Europese Gemeenschap te sluiten. Het ontwerp van een politiek geïntegreerd Europa viel goed in Bonn, mits de alliantie met Amerika intact bleef. Ook Amerika was hier in theorie bij gebaat, daar het in een verenigd Europa een sterkere partner in de Koude Oorlog zou krijgen. Giauque stelt dat de rol van Amerika niet goed is onderzocht. Zijn these is dat Amerika de politieke integratie, en daarmee een sterker en onafhankelijker Europa, aanmoedigde. Zelfs Kennedy, die een gematigder standpunt innam dan zijn voorganger Eisenhower, zou politieke integratie gezien hebben als de enige manier om West-Duitsland te incorporeren in het Westerse blok. Waar Giauque stelt dat de Franse plannen verenigbaar waren met de Amerikaanse belangen,³⁹ staat zijn visie tegenover die van Frédéric Bozo. Hij is van mening dat er twee diametraal tegenovergestelde strategieën bestonden. Zo was het voor Amerika prioriteit om vast te houden aan de status quo en de hegemonie over het Westen. De strategie van De Gaulle was volgens Bozo revisionistisch ten aanzien van de status quo, daar hij een daadkrachtiger Europa voor ogen had.⁴⁰

De Nederlandse historicus Sebastian Reyn is het gedeeltelijk eens met de visie van Bozo van 'persistent American reluctance to share power with its European allies and to a general lack of understanding in American policymaking circles of de Gaulle and his vision'.⁴¹ In zijn recente studie beargumenteert Reyn dat het Amerikaans-Franse conflict complexer is dan twee botsende strategieën en botsende belangen. Hij vindt Bozo chauvinistisch, in de zin dat Bozo de strategie van De Gaulle superieur acht. Bovendien laat Bozo achterwege dat de verschillende Amerikaanse presidenten ook verschillende visies hadden. Volgens Reyn was het conflict het resultaat van een reeks cumulatieve verschillen of onenigheden die in het licht van de twee strategieën, of paradigma's, cruciaal werden. Anders gezegd was er een fundamenteel verschil tussen de Franse en de Amerikaanse perceptie van de

---

³⁹ Giauque, 'The United States and the Political Union of Western Europe, 1958-1963', 93-95. De voor het Office of the Historian Department of State werkende Mahan sluit zich aan bij deze visie dat de Franse en Amerikaanse doelstellingen niet onverenigbaar waren. Zij beargumenteert dat de theorie van twee botsende strategieën gebaseerd is op een verkeerde interpretatie van de Amerikaanse prioriteiten in de Koude Oorlog. Bovendien was het beleid van Kennedy volgens Mahan inconsistent, waardoor het niet als coherente strategie kan worden gezien. Erin R. Mahan, *Kennedy, De Gaulle, and Western Europe*, (New York 2002) 1-11, 138-144.

⁴⁰ Bozo, *Two Strategies*, ix-xvii. 'The Americans had trouble hiding (behind the rhetoric of "interdependence") their concern to maintain indefinitely, within the framework of an Atlantic Alliance of which they could remain the uncontested leaders, their hold over emerging European unity.' Ook Sutton, *France and the Construction of Europe*, benadrukt de botsende geopolitieke belangen en botsende *grand designs*.

⁴¹ Reyn, *Atlantis Lost*, 16.

aard van de trans-Atlantische band. Voor Amerika was het politieke discours van Atlantisme het alternatief voor Amerikaans isolationisme en Europees nationalisme. De Gaulle onderschreef het Atlantisme echter niet. Voor hem stond zijn streven naar grandeur via een 'Europees Europa' hier haaks op. Het vormde een alternatief antwoord op de veiligheidskwestie van Europa in de Koude Oorlog. Hiermee was het conflict tussen Frankrijk en Amerika onafwendbaar.⁴² Reyn kiest een middenweg, hij is het dus oneens met Giauque: er bestonden fundamentele onenigheden die voor een trans-Atlantisch conflict hebben gezorgd. Maar anders dan Bozo idealiseert hij geen van de partijen.

De stelling dat De Gaulle een daadkrachtig, autonoom Europa met minder invloed van Amerika nastreefde dient in een breder perspectief geplaatst te worden.⁴³ De Amerikaanse politicoloog Tony Smith heeft aangetoond dat er multipolariteit bestond in de Koude Oorlog, onder de bipolaire mantel van het conflict tussen de supermogendheden. Sterker, en in tegenstelling tot het contemporaine beeld van de Koude Oorlog, beargumenteert Smith dat bondgenoten van Amerika en de Sovjet-Unie een cruciale en fundamentele rol hebben gespeeld in de Koude Oorlog. Hoewel zijn studie zich niet heeft gericht op Frankrijk, was De Gaulle een van de eersten die dit pericentrische concept van multipolariteit onder een monolithische paraplu tastbaar maakte; zijn veto tegen de plannen van Kennedy laat zien dat het beeld van de Koude Oorlog genuanceerder ligt dan hiervoor gangbaar was. Deze scriptie poogt het werk van Smith uit te breiden, door een nieuwe casus te onderzoeken in de vorm van de diplomatie van De Gaulle.⁴⁴ Het volgende hoofdstuk behandelt de Atlantische diplomatie van de Franse president.

---

⁴² Reyn, *Atlantis Lost*, 14-23. Harrison, *The Reluctant Ally*, en Oliver Bange, *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*, (Londen 2000), schrijven ook in deze lijn.

⁴³ *Ibidem*, 14,15.

⁴⁴ Tony Smith, 'New Bottles for New Wine: A Pericentric Framework for the Study of the Cold War,' *Diplomatic History*, 24 (2000) 4, 567-591, aldaar 568-571, 590,591. Zijn these is dat 'junior members [...] also took actions that played a key role in *expanding, intensifying and prolonging* the struggle between East and West [...] [thus they] had principal roles to play that gave the Cold War the character it came to have.'

IV. De Atlantische diplomatie van De Gaulle

'En fin de compte, l'Angleterre est une île; la France, le cap d'un continent; l'Amérique, un autre monde.'⁴⁵

Het memorandum ter hervorming van de NAVO, van september 1958, aan Eisenhower en MacMillan was door De Gaulle zelf opgesteld; zijn ministers en het Quai d'Orsay werden pas ingelicht nadat het memorandum was verstuurd. In de visie van De Gaulle moest een Frans-Brits-Amerikaans driemanschap aan het hoofd van de organisatie worden geplaatst. Binnen dit driemanschap zouden de staten elkaar van te voren inlichten bij militaire acties. Dit deden Amerika en Groot-Brittannië tot dan toe *à deux*, tot grote onvrede van De Gaulle.⁴⁶ Frankrijk zou namens West-Europa zitting nemen in dit driemanschap.⁴⁷ Bovendien zat er een sterke psychologische component in het memorandum. Volgens Frankrijk was de NAVO een protectoraat van Amerika en was het maar de vraag hoeveel Amerikaanse protectie Europa genoot bij een daadwerkelijke Sovjetaanval.⁴⁸ Het is opvallend dat hoewel De Gaulle een trilaterale NAVO-top wilde bewerkstelligen, hij dit via bilaterale betrekkingen probeerde te bereiken.⁴⁹ Nog nooit had Frankrijk zijn onvrede met de NAVO zo expliciet geuit, dat het dreigde de Franse NAVO-participatie te koppelen aan het al dan niet accepteren van de Franse voorstellen.⁵⁰ Het beurtelingse gebruik van de termen Atlantische Alliantie, NAVO en Westelijke alliantie bemoeilijkte de diplomatieke interpretatie.

---

⁴⁵ De Gaulle, *Mémoires de Guerre : L'Appel 1940-1942*, 112.

⁴⁶ Harrison, *The Reluctant Ally*, 86-88 en Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe, Letter and memorandum from General de Gaulle to General Eisenhower, 17 September 1958, http://www.cvce.eu/en/obj/letter_and_memorandum_from_general_de_gaulle_to_general_eisenhower_17_september_1958-en-aebdd430-35cb-4bdd-9e56-87fce077ce70.html (laatst gezien: 22-4-2016).

In de zomer van 1958 werd in Libanon, waar Frankrijk historische banden mee had, geïntervenieerd door Groot-Brittannië en Amerika. In Augustus van dat jaar was er tevens een internationale crisis rond Taiwan. In beide gevallen reageerde de Sovjet-Unie agressief, wat De Gaulle het idee gaf niet geïnformeerd te zijn over militaire confrontaties die mogelijk tot militaire betrokkenheid van de NAVO-leden zouden kunnen leiden.

⁴⁷ Bozo, *Two Strategies*, xii.

⁴⁸ Lois Pattison de Ménil, *Who Speaks for Europe? The Vision of Charles de Gaulle*, (New York 1977) 47. Aangezien Europa geen Amerikaans grondgebied was, wat de enige voorwaarde scheen te zijn voor het gebruik van atoomwapens, was het volgens Franse analisten voor Amerika altijd van secundair belang geweest. Harrison, *The Reluctant Ally*, 76.

⁴⁹ Mahan, *Kennedy, De Gaulle, and Western Europe*, 140.

⁵⁰ Reyn, *Atlantis Lost*, 42,43.

Want wilde Frankrijk hervorming van de NAVO, wijziging van het verdrag of een nieuwe veiligheidsorganisatie?⁵¹ In zijn mémoires heeft De Gaulle de kern van zijn voorstellen uitgelegd:

Je propose donc que la direction de l'alliance soit exercée à trois, non plus à deux, faute de quoi la France ne participera, désormais, à aucun développement de l'O.T.A.N. et se réserve, [...] soit d'en exiger la réforme, soit d'en sortir. Ainsi que je m'y attends, les deux destinataires de mon mémorandum me répondent évasivement. Rien ne nous retient donc d'agir.⁵²

Volgens Reyn ging het memorandum verder dan het uitbreiden van de Angelsaksische *special relationship* naar Frankrijk, omdat het driemanschap de leidende rol van Amerika in het Westen zou moeten vervangen. Het memorandum vroeg impliciet om een veto op het gebruik van Amerikaanse atoomwapens en zou, mits geaccepteerd, de Amerikaanse besluitvorming significant beperken. Het memorandum zou dan ook het begin vormen van een fundamenteel conflict tussen Frankrijk en de 'Angelsaksen' over de aard van de alliantie.⁵³

Het memorandum leverde Eisenhower een dilemma op. Hij kon het memorandum niet rechtstreeks verwerpen, daar Frankrijk dreigde de NAVO-participatie te beëindigen. Amerika kon het daarentegen ook niet accepteren zonder de positie van Amerika in het Westelijke blok te ondermijnen. Groot-Brittannië moedigde een Amerikaanse reactie op het memorandum echter aan, in de hoop dat het de Franse weerstand tegen toetreding tot de EEG zou verzachten. Bovendien nam Eisenhower het dreigement serieus genoeg om te proberen een overeenkomst met Frankrijk te vinden.⁵⁴ Amerika verwierp het memorandum daarom op basis van drie argumenten. Zo was de NAVO niet de enige organisatie waarin Amerika zitting nam en had het grotere en andere belangen dan Frankrijk, waardoor het onverantwoord zou zijn om de gezagsverhoudingen binnen de NAVO aan te passen. Bovendien zou dit andere staten tegen de borst stuiten en waren er grote moeilijkheden om de reikwijdte van de alliantie te vergroten. Met het accepteren van de optie om te kijken naar mogelijkheden tot veranderingen binnen de alliantie liet Eisenhower de deur echter op een kier.⁵⁵ Deze praktische onmacht

---

⁵¹ Bozo, *Two Strategies*, 17. Kennedy's ambassadeur in Frankrijk, Bohlen, zag de formulering van De Gaulle als bron van misverstanden, omdat de Franse president geen onderscheid maakte tussen heden, verleden en toekomst. Ibidem, 105.

⁵² Charles de Gaulle, *Mémoires d'Espoir : le Renouveau, 1958-1962*, (Parijs 1970) 215.

⁵³ Reyn, *Atlantis Lost*, 17,42,43.

⁵⁴ Ibidem, 74-76.

⁵⁵ Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume VII, Western Europe, Document 63, Letter From President Eisenhower to President de Gaulle, October 20, 1958, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v07p2/d63> (laatst gezien: 22-4-2016).

om fundamentele vragen over de NAVO te beantwoorden heeft tot in de jaren zestig voor getroebleerde Amerikaans-Franse betrekkingen gezorgd.⁵⁶

In een brief van 30 augustus 1960 uitte Eisenhower zijn onbegrip voor zowel het Atlantische als het Europese beleid van Frankrijk: 'I must confess, my dear General, that I cannot quite understand the basic philosophy of France today.' Doordat een kopie van de brief naar MacMillan werd gestuurd, werd het bilaterale karakter van het tripartiete voorstel een halt toegeroepen.⁵⁷ Het door Frankrijk voorgestelde Frans-Brits-Amerikaanse topperleg zou dus geen doorgang vinden. Hierna viel De Gaulle de NAVO voor het eerst publiekelijk aan tijdens zijn persconferentie van 5 september 1960. Deze persconferentie luidde de 'war-by-press-conference' in, terwijl ze zijn geheime diplomatie beëindigde.⁵⁸ De Gaulle wees er in zijn persconferentie op dat het Noord-Atlantische verdrag na tien jaar herzien kon worden. Dit was in zijn ogen nodig, omdat de balans binnen de organisatie verschoven was. Frankrijk wilde zelf verantwoordelijk zijn voor zijn defensie en daarnaast diende het bereik van de NAVO uitgebreid te worden, in plaats van gelimiteerd tot Europa.⁵⁹ Voor 1960 accepteerde Washington de Franse ideeën over een politiek geïntegreerd Europa, mits Frankrijk de NAVO respecteerde als primaire institutie en het niet tot een neutrale derde machtsblok zou uitgroeien. Na het Frans-Duitse overleg in 1960, in Rambouillet, ging Amerika zich anders opstellen vanwege de angst dat Frankrijk via een Europese confederatie het benodigde politieke gewicht aan de voorstellen voor NAVO-hervorming zou kunnen geven. De Franse minister van Buitenlandse Zaken, Couve de Murville, verzekerde de Amerikanen er echter van dat het memorandum van 1958 en de plannen voor Europese politieke integratie niet aan elkaar gekoppeld waren.⁶⁰

Politicoog Wilfred Kohl heeft beargumenteerd dat het memorandum werd ingezet als tactisch diplomatiek instrument, en niet als serieuze poging tot hervorming van de alliantie. In zijn optiek legde het memorandum een basis voor de Franse terugtrekking uit de NAVO in 1966, aangezien het

---

In Pattison de Ménil, *Who Speaks for Europe?*, 54. Wordt de reactie van Eisenhower gekarakteriseerd: 'Rely-on-Uncle-Sam-and-don't-rock-the-boat.'

⁵⁶ Reyn, *Atlantis Lost*, 25,26.

⁵⁷ Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume VII, Western Europe, Document 197, Letter From President Eisenhower to President de Gaulle, August 30, 1960.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v07p2/d197> (laatst gezien: 22-4-2016). Omdat De Gaulle een kopie van zijn eerdere brief naar MacMillan had gestuurd, deed Eisenhower dat op zijn beurt ook.

⁵⁸ Pattison de Ménil, *Who Speaks for Europe?*, 57-59.

⁵⁹ De Gaulle, *Major addresses*, 95-97. Op 31 mei 1960 had De Gaulle al gezegd dat om van de NAVO nog meer een realiteit te maken, 'Frankrijk zijn eigen rol moest spelen' binnen de alliantie, en 'zijn eigen persoonlijkheid' moest hebben. Dit impliceerde dat 'zij ook atoomwapens moest verkrijgen, aangezien de anderen ze ook hebben'. Ibidem, 77 (eigen vertaling).

⁶⁰ Giaque, 'The United States and the Political Union of Western Europe, 1958-1963', 97-99. Dit deed hij in een gesprek met zijn Amerikaanse collega Herter.

memorandum nooit ingewilligd kon worden. Indien het memorandum geaccepteerd zou worden, zou Frankrijk, als enige lid van het driemanschap zonder atoomwapens, een speciale status binnen het Westerse blok krijgen. Bovendien zou het ideaal van Westerse eenheid verleden tijd zijn.⁶¹ Kennedy volgde echter grotendeels de lijn die Eisenhower had uitgestippeld met betrekking tot Frankrijk.⁶² Reyn ziet in het feit dat de Atlantische diplomatie van Frankrijk werd doorgezet tijdens het presidentschap van Kennedy bewijs dat De Gaulle wel degelijk hoopte op de realisatie van het memorandum.⁶³ Harrison ziet het daarom niet als tactische zet, voorbereidend op een eventuele terugtrekking uit de NAVO. De Gaulle hoopte op een positieve uitkomst. Bovendien waren het, in de context van de Koude Oorlog, representatieve Franse eisen die in het memorandum geformuleerd waren. Harrison karakteriseert het memorandum daarom als de makkelijke route naar grandeur. Hoewel na 1961 hetzelfde doel werd nagestreefd, gebeurde dat met andere diplomatieke middelen.⁶⁴ Harrison benadrukt dat De Gaulle niet concessiebereid was: 'Washington was prepared to concede on tripartite political and strategic planning, but de Gaulle's view of diplomacy prevented him from accepting such concessions, [...] in the hope of achieving his grandeur aims.'⁶⁵ In 1962, na de Cubacrisis en 'Nassau', zou de memorandumdiplomatie eindigen. Hoewel De Gaulle hierna een assertievere diplomatie zou voeren,⁶⁶ werd zijn Atlantische diplomatie nog steeds gestuurd door zijn langetermijnvisie van een verenigd en autonoom Europa.⁶⁷ Zijn Europese diplomatie zou echter overschaduwd worden door het memorandum, dat de andere EEG-leden er aan zou herinneren dat Frankrijk zijn macht wilde vergroten.⁶⁸ In de volgende paragraaf wordt de Britse aanvraag voor EEG-toetreding onderzocht.

De Britse toetredingsaanvraag voor het EEG-lidmaatschap

Op 10 augustus 1961 vroeg Groot-Brittannië formeel om toetreding tot de EEG. De toetredingsaanvraag was echter halfslachtig, aangezien MacMillan slechts de economische voordelen voor Groot-Brittannië benadrukte. Hij wilde de EEG-doelstelling van een "ever closer union" dan ook niet onderschrijven.

---

⁶¹ Wilfred L. Kohl, *French Nuclear Diplomacy*, (Princeton 1971) 132,133.

⁶² Edward A. Kolodziej, *French International Policy under De Gaulle and Pompidou: The Politics of Grandeur*, (Ithaca en Londen 1974) 74.

⁶³ Reyn, *Atlantis Lost*, 74-82.

⁶⁴ Harrison, *The Reluctant Ally*, 100,101.

⁶⁵ Ibidem, 93.

⁶⁶ Reyn, *Atlantis Lost*, 25,26,74.

⁶⁷ Bozo, *Two Strategies*, 82.

⁶⁸ Harrison, *The Reluctant Ally*, 66,67.

Tijdens de onderhandelingen moest bovendien rekening gehouden worden met de “special Commonwealth relationship” en de “essential interests of British agriculture”. Dit druiste in tegen De Gaulle’s visie, waardoor de onderhandelingen over de toetredingsaanvraag stroef verliepen.⁶⁹

Hoewel Eisenhower al op de Britse toetredingsaanvraag voor het EEG-lidmaatschap had aangedrongen, was de Britse toetreding een sine qua non voor de Atlantische plannen van Kennedy. Zijn strategie kan niet los worden gezien van het beleid van De Gaulle. Kennedy hoopte dat Amerika de vruchten van de Europese integratie zou kunnen plukken, als Groot-Brittannië de *special relationship* met Amerika zouden kunnen uitbreiden naar de EEG. Bovendien zou Groot-Brittannië het scherpe anti-Amerikaanse randje van de Europese integratie afhaken en zou het Atlantische partnerschap versterkt worden. Hiermee zouden de plannen van De Gaulle in de kiem gesmoord worden. Paradoxaal genoeg was het slagen van de Amerikaanse strategie volledig afhankelijk van De Gaulle.⁷⁰

In 1962 ging Kennedy zich nadrukkelijk mengen in de Europese integratie. Amerika propageerde een Atlantische partnerschap op gelijkwaardige basis, een idee dat afkomstig was van Monnet. Tegelijkertijd liet De Gaulle zich steeds negatiever uit over de Britse toetredingsaanvraag.⁷¹ In januari 1962 stuurde De Gaulle voor het laatst een brief aan Kennedy met betrekking tot het voorstel van het driemanschap. Hierna begon een abrupt verval in de Amerikaans-Franse betrekkingen. In deze bekoeling speelden de afwijzing van dit voorstel en onenigheden over nucleaire kwesties een grote rol.⁷² In de laatste maanden van 1962 had De Gaulle de balans opgemaakt. De strategische keuze viel op een continentaal Europa en daarbinnen voor een entente met Duitsland, waarmee hij afstand nam van de ‘Angelsaksen’.⁷³

In een nucleaire top tussen MacMillan en Kennedy in Nassau, december 1962, lieten de Britten aan De Gaulle zien dat de *special relationship*, ook al moest daarvoor de nucleaire autonomie worden ingeleverd, voor hen meer waard was dan Europese integratie. Nadat ‘Nassau’ zich voltrokken had, kreeg Frankrijk dezelfde deal aangeboden door Kennedy.⁷⁴ In drie dagen tijd werd duidelijk waar de loyaliteit van de Britten lag, een vraag waar Frankrijk al vijftien maanden antwoord op verwachtte. Hoffmann ziet in Nassau een ‘diplomatieke catastrofe’, omdat zowel Amerika als Groot-Brittannië niet overzag dat de

---

⁶⁹ Reyn, *Atlantis Lost*, 85.

⁷⁰ Ibidem, 85-87,117,133-139.

⁷¹ Ibidem, 123-129.

⁷² Kohl, *French Nuclear Diplomacy*, 210-215. Het is opvallend dat De Gaulle en Eisenhower veelvuldig briefcontact hadden, maar dat onder Kennedy het contact vooral op ambassadeursniveau onderhouden werd. Dit valt te concluderen na vergelijking van *Foreign Relations of the United States (FRUS), 1958-1960, volume VII, part 2* en *FRUS foreign relations of the United States, 1961-1963, volume XIII, Western Europe and Canada*.

⁷³ Bozo, *Two Strategies*, 87.

⁷⁴ Ibidem, 90-94.

overeenkomst de deur naar de Gemeenschappelijke Markt dicht zou slaan. Bij Britse toetreding zou er nu een militair geïntegreerd Europa ontstaan, waarover Amerika het laatste woord had. Bovendien hadden de Britten openlijk de keuze gehad tussen samenwerking met Amerika of West-Europa; na Nassau was Britse toetreding in De Gaulle's visie zelfmoord voor de grandeur en eigenwaarde van Europa.⁷⁵ Om technologische, strategische maar bovenal politieke redenen moest De Gaulle 'Nassau' daarom afwijzen. Deze spectaculaire officiële verklaring zou op 14 januari 1963 volgen.⁷⁶

V. De Europese diplomatie van De Gaulle

Twee dagen voor het tripartiete memorandum van 1958 was de West-Duitse Kanselier Adenauer op bezoek gekomen in de privéwoning van De Gaulle in Colombey-les-Deux-Églises. Hier hebben beide regeringsleiders de fundamenten gelegd voor nauwe samenwerking tussen Parijs en Bonn in de Europese integratie. Dit hoofdstuk onderzoekt deze Europese diplomatie van De Gaulle. In Colombey was Adenauer niet verteld dat Frankrijk de NAVO wilde hervormen, omdat het spoedig een atoommacht zou zijn. Het memorandum druiste in tegen de belangen van Bonn aangezien West-Duitsland dit nooit zou kunnen worden.⁷⁷ Volgens Bozo moet dit echter niet als diplomatieke tweeslachtigheid worden beschouwd. Voor De Gaulle was dit een logische weerspiegeling van de politieke realiteit dat Frankrijk een wereldmacht was.⁷⁸ Voor Adenauer was Frans-Duitse verzoening zijn belangrijkste doelstelling, wat De Gaulle in de kaart speelde voor zijn diplomatieke spel tegen de Amerikanen.⁷⁹ Een vereiste hiervoor was namelijk een sterke Frans-Duitse as, waarin Frankrijk de *senior partner* zou zijn.⁸⁰ Vanwege het oorlogsverleden accepteerde Adenauer dit; de normalisatie van de West-Duitse diplomatieke betrekkingen had prioriteit.⁸¹ Frankrijk streefde naar economische vooruitgang, met als doel de macht van Frankrijk te optimaliseren. Deze aspecten van macht en veiligheid bieden het grotere perspectief waarin de Franse initiatieven voor Europese integratie geplaatst dienen te worden.⁸²

---

⁷⁵ Hoffmann, 'De Gaulle, Europe, Atlantic Alliance', 13,14.

⁷⁶ Bozo, *Two Strategies*, 94.

⁷⁷ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 86-89.

⁷⁸ Bozo, *Two Strategies*, 16.

⁷⁹ Pattison de Ménil, *Who Speaks for Europe?*, 50.

⁸⁰ Gueldry, *France and European Integration*, 21,22.

⁸¹ David Ramiro Troitino, *European Integration: Building Europe*, (New York 2003) 54.

⁸² Sutton, *France and the Construction of Europe*, 12.

De Gaulle wilde Frankrijk weer machtig maken door middel van een sterk, geïntegreerd Europa onder Frans leiderschap.⁸³ De Franse diplomatie werd gestuurd door dit geopolitieke imperatief. Na drie oorlogen met Duitsland was veiligheid prioriteit voor Frankrijk. De Gaulle hoopte niet alleen dat de macht van Duitsland ingeperkt kon worden door de Europese integratie, ook trachtte hij continentale hegemonie te bewerkstelligen door de integratie onder Franse leiding te plaatsen.⁸⁴ In zijn eerste persconferentie als president van Frankrijk formuleerde hij dit als volgt: 'Het huidige Duitsland bedreigt ons geenszins. Wij denken juist dat Duitsland, met al zijn mogelijkheden, energie en grondstoffen, een essentieel element van de vooruitgang van Europa en de wereldorde vormt.'⁸⁵

Een goede economie was een vereiste voor de realisatie van de dure *force de frappe*. Naast het aanjagen van de Franse handel en industrialisatie, hoopte De Gaulle dat de hoge defensie-uitgaven Frankrijk wetenschappelijke en technologische voordelen zou kunnen bieden, om zo als motor voor de Franse economie te kunnen dienen naar het Amerikaanse voorbeeld van het *military-industrial complex*.⁸⁶ EURATOM, een overblijfsel uit De Vierde Republiek, blokkeerde de ontwikkeling van de *force de frappe* en werd daarom in 1958 van de hand gewezen. Hierdoor kon de kleine, flexibele en onafhankelijke kernmacht gerealiseerd worden. Vanaf dit moment zou Europese integratie slechts de economische dimensie behelzen.⁸⁷ De *force de frappe* was een diplomatiek instrument van De Gaulle, volgens Kohl. Hij beargumenteert dat Frankrijk hiermee de Angelsaksische dominantie wilde aanvechten, terwijl het op het gebied van veiligheid te veroorloven was om Groot-Brittannië uit Europa te bannen.⁸⁸

De Gaulle was op Europees terrein een geheel nieuwe weg ingeslagen. Frankrijk werd een kartrekker waar economische liberalisatie voordien altijd werd tegengewerkt.⁸⁹ In 1958 was de supranationale EEG een *fait accompli*. Hoewel De Gaulle besloot hierop voort te borduren,⁹⁰ omdat de EEG van groot belang voor de Franse economie was, en daarmee voor de Franse machtsbasis. Frankrijk had echter unilateraal geconcludeerd dat verdere economische integratie beperkt moest blijven tot de

---

⁸³ Bange, *The EEC Crisis of 1963*, 24.

⁸⁴ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 4-12.

⁸⁵ De Gaulle, *Major addresses*, 42, (eigen vertaling).

⁸⁶ Kolodziej, *French International Policy under De Gaulle and Pompidou*, 565.

⁸⁷ Segers, *Reis naar het continent*, 121. Het afwijzen EURATOM is tegenstrijdig met de tweede doelstelling die in zijn notitie is geformuleerd, hoewel het uitbreiden van de economische samenwerking, door middel van de Gemeenschappelijke Markt, overeind bleef. Zie Appendix I: Note pour les affaires étrangères.

⁸⁸ Kohl, *French Nuclear Diplomacy*, 359.

⁸⁹ Segers, 'Preparing Europe', 353,354.

⁹⁰ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 128.

economieën van de 'Zes'. De Britten werden dus uitgesloten, waarmee De Gaulle een gooi naar de Europese hegemonie deed.⁹¹ Dit vormde een cruciaal moment in de Franse diplomatie, aldus Segers:

Het zwaard van Damocles dat al zo lang boven de Atlantische markt hing, kwam naar beneden en doorkliefde West-Europa. De EEG werd een blok binnen het westerse blok. Dit was het geboorte-uur van 'Fort Europa'. [...] De gevolgen van de Britse vernedering mochten niet onderschat worden. In Londen zouden reflexen opkomen om het integratieproces te verstoren.⁹²

Aangezien de geopolitieke ambities van de generaal afhankelijk waren van een sterke, groeiende economie, resulteerden deze hervormingen in de blijvende verbintenis tussen Frankrijk en de EEG. Op economisch gebied moest De Gaulle orde op zaken stellen om de Franse handelsbalans flink te verbeteren.⁹³ Ook landbouw moest, met het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), een belangrijk onderdeel van de EEG worden. Zo kon Frankrijk de economie snel moderniseren, en werd de Franse schatkist minder zwaar belast.⁹⁴ Het GLB zou de Franse oplossing kunnen vormen voor het verlies van de Franse afzetmarkt door dekolonisatie.⁹⁵ Het economische beleid betaalde zich uit, Frankrijk had in de jaren zestig een spectaculaire gemiddelde economische groei van 5.8% per jaar. De machtsbasis van de Vijfde Republiek was dus voornamelijk economisch van aard.⁹⁶

Het behoud van het GLB was een belangrijke reden om Groot-Brittannië uit de Europese Gemeenschap te houden. Want waar het GLB van groot belang voor de Franse boeren was, druiste het in tegen de Britse economische belangen. De Gaulle wilde daarom dat de onderhandelingen hierover eerst afgerond waren voordat Groot-Brittannië toetrad. Een voorwaarde voor toetreding tot de Europese Gemeenschap was immers de aanvaarding van alle regels, wetten en beleidspunten, waardoor het GLB niet meer aangevochten zou kunnen worden door de Britten.⁹⁷ De volgende paragraaf onderzoekt de Franse diplomatie ten faveure van politieke integratie.

---

⁹¹ Ellison, 'Separated by the Atlantic: The British and De Gaulle, 1958-1967', 857. De Gaulle's ambitie van Franse hegemonie in Europa, was de constatering van de Britse premier MacMillan in 1958.

⁹² Segers, *Reis naar het continent*, 138-141.

⁹³ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 128-131. Zo werd een nieuwe munteenheid, de *franc lourd*, ingevoerd en werden de EEG-richtlijnen ter liberalisatie versneld. De Gaulle kreeg grote tegenstand van zijn kabinet, met name van zijn minister van financiën, toen hij deze controversiële economische plannen van de liberale econoom Jacques Rueff wilde implementeren.

⁹⁴ Bange, *The EEC Crisis of 1963*, 24.

⁹⁵ Gueldry, *France and European Integration*, 8,9.

⁹⁶ Bozo, *Two Strategies*, 143. Hiermee had Frankrijk vergeleken met Amerika, Groot-Brittannië en Duitsland de snelst groeiende economie. De gemiddelde groei van Amerika was 3.9%, Groot-Brittannië 2.9% en van Duitsland 4.9%.

⁹⁷ Troitino, *European Integration: Building Europe*, 56,57.

De Franse drang naar Europese politieke integratie

De Duitse historicus Oliver Bange heeft het belang van een memorandum van Peyrefitte, de belangrijkste Europese adviseur van De Gaulle, benadrukt. Dit geheime memorandum vroeg in 1960 om Franse diplomatieke tweeslachtigheid. Met deze tactische manoeuvre kon De Gaulle volgens Bange overkomen als een positieve, constructieve Europeaan, terwijl hij in het geheim werkte aan de ondermijning van de Europese integratie. De samenwerking tussen Monnet en De Gaulle moet volgens Bange in dit licht worden geplaatst.⁹⁸ Hoewel is aangetoond dat er geen sprake was van een *geheime* strategie van 'deliberate deception',⁹⁹ lijkt het erop dat het memorandum zeker geïmplementeerd is. De Fransen namen een 'Europese' terminologie aan en kwamen niet negatief over, om diplomatieke tegenstand te voorkomen.¹⁰⁰ De Gaulle deinsde niet terug voor diplomatieke trucs, zoals de geheime samenwerking met Monnet. Geheimhouding was vanwege het transnationale karakter van De Gaulle's diplomatie noodzakelijk, want voordat De Gaulle openlijk 'Europees' kon worden, moest hij zekerder worden van zijn zaak. De eerste stappen moesten daarom 'low-key' getest worden, inclusief plan-B. Zowel Monnet als De Gaulle waren voorstander van een Europese Politieke Unie (EPU), en hoewel ze op andere vlakken diametraal tegenover elkaar stonden, waren beiden pragmatisch genoeg om zaken met elkaar te doen.¹⁰¹

Monnet had De Gaulle suggesties gedaan voor de Frans-Duitse top in het Franse presidentiële zomerverblijf in Rambouillet, juli 1960. Hoewel in de Franse voorbereiding al plannen werden gemaakt voor een Frans-Duitse politieke unie, werd eerst geprobeerd de grotere Europese confederatie van de grond te krijgen.¹⁰² Op 31 mei had De Gaulle al publiekelijk aangekondigd dat Frankrijk toe wilde werken naar het bouwen van een West-Europa in een 'politieke, economische, culturele en humane groep, georganiseerd omwille van actie, vooruitgang en defensie'. Dit was een 'onvoorwaardelijke conditie voor een equilibrium in de wereld.'¹⁰³ Deze ambitie kwam sterk naar voren in de negen punten van de door

---

⁹⁸ Bange, *The EEC Crisis of 1963*, 25-29. 'The aim [...] was to show how lip-service could be paid to the idea of a "European Community" while working for a "Europe of States".'

⁹⁹ R.S. Lieshout, M.L.L. Segers en J.M. van der Vleuten, 'De Gaulle, Moravcsik, and The Choice for Europe: Soft Sources, Weak Evidence,' *Journal of Cold War Studies*, 6 (2004) 4, 89-139, aldaar 100-103.

¹⁰⁰ Segers, 'Preparing Europe', 358 en Bange, *The EEC Crisis of 1963*, 27-29.

¹⁰¹ Segers, *Reis naar het continent*, 139, en Segers, 'Preparing Europe', 347-352. De Franse implementatie van het EEG-verdrag had Monnet ervan overtuigd dat hij samen kon werken met De Gaulle.

¹⁰² Segers, 'Preparing Europe', 357,358.

¹⁰³ De Gaulle, *Major addresses*, 77,78. In deze speech voorzag hij ook een 'entente van de Atlantische oceaan tot aan de Oeral'.

Frankrijk opgestelde 'Rambouillet-nota', die De Gaulle in Rambouillet aan Adenauer overhandigde.¹⁰⁴ Hierin stond: 'Dit concept aannemen is, anderzijds, een grens stellen aan de Amerikaanse "integratie"; daarom diende de NAVO 'gebaseerd [te] zijn op nieuwe grondslagen, en het is aan Europa om die voor te stellen.' De confederatie waarin de 'Zes' zich zouden voegen zou zo totaal los van Amerikaanse invloeden staan. Niet alleen zou dit Europa op politieke, economische en culturele beleidsterreinen een entiteit maken, maar ook op het gebied van defensie. Dit was een 'buitenkans', en de 'president van Frankrijk en de kanselier van Duitsland moeten voor hun landen en voor henzelf de noodzakelijke stappen zetten.'¹⁰⁵

Dit was in de visie van Giaouque een frontale aanval op het supranationale karakter van de Europese integratie en de hegemonie van Amerika binnen de NAVO. Deze voorstellen waren zo ingrijpend, dat ze niet alleen de Amerikanen, maar ook de 'Vijf' alarmeerden. Het resultaat hiervan was dat het voorstel pas in 1961, en na concessies van De Gaulle, besproken werd. Eisenhower zag na deze nota in dat Frankrijk de intentie had om de drijvende kracht in een politiek verenigd West-Europa te worden. Toch besloten de Amerikanen nog niet direct te interveniëren in het proces.¹⁰⁶ Hoewel Adenauer positief tegenover de Europese plannen van De Gaulle stond, betekende de realisatie van een politieke unie ook de radicale transformatie van de NAVO. Omdat deze loyaliteit ten opzichte van Amerika voor de Kanselier zwaar gold, resulteerde zowel in Colombey, als in Rambouillet het overleg niet in een verdrag. Na 'Rambouillet' leek de realisatie van de Atlantische en Europese plannen van De Gaulle dan ook ver weg.¹⁰⁷

Een van de Franse concessies was de instelling van een Europese commissie onder leiding van de Fransman Fouchet. Hij was in 1961 met een voorlopig rapport betreffende een Europese 'Unie van Staten' gekomen. Ondanks bezwaren hiertegen leek er een compromis te komen. De Gaulle besloot het werk van zijn minister van Buitenlandse Zaken en diens diplomaten echter de maat te nemen. Hij verwijderde elke verwijzing naar de NAVO en de tekst werd meer in lijn met zijn Rambouillet-nota gebracht.¹⁰⁸ Met dit aangepaste, tweede Fouchet-plan in 1962 koos De Gaulle voor 'unilaterale verharding van de Franse onderhandelingspositie. [...] Het bleek het voorspel van de ontmanteling van

---

¹⁰⁴ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 92,93.

¹⁰⁵ Appendix II: Note au sujet de l'organisation de l'Europe.

¹⁰⁶ Giaouque, 'The United States and the Political Union of Western Europe, 1958-1963', 97,98. Het was de bedoeling van De Gaulle dat de volgende Amerikaanse president in 1961 met een *fait accompli* geconfronteerd zou worden. Doordat de voorstellen dusdanig ingrijpend waren, hadden de onderhandelingen nog niet eens aangevangen toen Kennedy geïnaugureerd werd.

¹⁰⁷ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 93,94. De ministers van Buitenlandse Zaken werden voornamelijk buiten de overleggen gehouden, zodat De Gaulle en Adenauer een op een konden vergaderen. Binnen de West-Duitse regering en zijn eigen partij was veel tegenstand. Dit, en de band met Amerika, maakte dat Adenauer ambivalent tegenover de Rambouillet nota stond.

¹⁰⁸ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 95-99.

zijn EPU-plannen.¹⁰⁹ Dit unilaterale handelen schokte de andere Vijf, met als gevolg dat zij zich afkeerden van de EPU vanwege de anti-NAVO connotaties die het nu had gekregen. De Gaulle kreeg alleen nog steun van Adenauer, vanwege de harde anti-Sovjet positie die hij tijdens de Berlijnscrisis had ingenomen.¹¹⁰ De Gaulle zag in dat een politieke unie zonder gezamenlijk defensiebeleid weinig politieke slagkracht zou hebben. Sterker, Frankrijk zou zich dan laten vangen in de Atlantische plannen van Kennedy. Door sterke NAVO-loyaliteiten binnen West-Europa en de afkeer van Kennedy tegen De Gaulle's plannen moest Frankrijk afzien van 'Fouchet'.¹¹¹ De Gaulle had zijn hand overspeeld.¹¹²

Tot en met de Britse toetredingsaanvraag in 1961 zaten De Gaulle en Monnet op één lijn.¹¹³ Deze relatie werd verstoord door de Amerikaanse inmenging. Kennedy had de toetreding immers aangemoedigd; zijn grand design streefde naar een Atlantisch partnerschap tussen Amerika en de Europese Gemeenschap en hij hoopte erop dat de Britten de *special relationship* mee zouden nemen in het Europese integratieproces, zodat Amerika altijd een vinger aan de pols kon houden.¹¹⁴ Het was De Gaulle's grote angst dat Amerika de bestuurder van de Europese 'machine' zou worden, terwijl Monnet een verstrengelde relatie tussen Amerika en Europa juist als sleutel tot de overwinning in de Koude Oorlog zag. Kennedy's trans-Atlantische plan voor de toekomst van Europa was cruciaal in de relatie tussen De Gaulle en Monnet, in de optiek van Segers:

The changing circumstances caused by the British bid for EEC membership [...] induced de Gaulle to gradually shift to a brutal minimal scenario in France's European policies, opting to save but the essentials of Franco-German reconciliation and the CAP (and sacrifice all the rest). To utter disillusionment of Monnet, the General chose the orthodox Gaullist fallback option.

De minimalistische optie, het plan-B van De Gaulle, was altijd opengehouden door de Franse minister-president, Debré.¹¹⁵ Doordat Amerika in de Koude Oorlog bilateraal optrad tegen de Sovjet-Unie, was het voor zowel Frankrijk als Duitsland onduidelijk in hoeverre Amerika garant stond voor de Europese veiligheid. Zo werden Franse en Duitse lezingen op één lijn gebracht, wat de weg zou plaveien voor het

---

¹⁰⁹ Segers, *Reis naar het continent*, 148.

¹¹⁰ Segers, 'Preparing Europe', 361.

¹¹¹ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 98,99. Hoewel er ook nog een derde verdragstekst in de geest van de commissie-Fouchet is besproken, hadden Nederland en België met de *préalable anglais* de EPU van 'secundair belang in het licht van de Britse lidmaatschapsaanvraag' gemaakt. Segers, *Reis naar het continent*, 148.

¹¹² Sutton, *France and the Construction of Europe*, 98.

¹¹³ Segers, 'Preparing Europe', 363-365.

¹¹⁴ Reyn, *Atlantis Lost*, 117,118.

¹¹⁵ Segers, 'Preparing Europe', 363-365.

toekomstige Élyséeverdrag van 1963.¹¹⁶ Tijdens het staatsbezoek van Duitsland in 1962, dat nauwgezet was voorbereid door de Franse president, vroeg De Gaulle Adenauer op de man af of West-Duitsland een politieke unie *à deux* zou accepteren. Adenauer antwoordde hierop positief, mits de deur open gehouden zou worden voor toetreding van de andere EEG-lidstaten. In september van dat jaar was de eer aan De Gaulle om een staatsbezoek te brengen aan Duitsland. Het beëindigen van de oorlog in Algerije in 1962 had van de generaal een waar staatsman gemaakt, maar met name het in het Duits toespreken van het Duitse volk maakte zijn bezoek een groot succes. Na zijn bezoek werd een gedetailleerd memorandum richting Bonn gestuurd, met de intentie om de politieke unie voor te bereiden voor Adenauers aankomende bezoek aan Parijs.¹¹⁷

Door het falen van 'Fouchet' was De Gaulle genoodzaakt te schakelen naar andere diplomatieke tactieken. Met het sluiten van het Frans-Duitse samenwerkingsverdrag en de veto's tegen Britse toetreding en Kennedy's ontwerp voor een Atlantische gemeenschap, alle in januari 1963, werden zijn intenties daaromtrent duidelijk. De Gaulle trachtte een stand van zaken te realiseren waarin de Vijf gedwongen zouden worden een politieke unie op Frankrijks voorwaarden te accepteren. Hij hoopte dat de keuze tussen een politieke unie of geen unie voor de 'Vijf' niet moeilijk zou zijn. De onverholven aanvallen op de 'Angelsaksen' wekten echter wrok, wat uiteindelijk zowel tot het opschorten van een politieke unie als tot de politieke isolatie van De Gaulle zou leiden.¹¹⁸ In het volgende hoofdstuk wordt de Atlantische en Europese diplomatie tegelijkertijd onderzocht, aangezien de kwesties hier aan elkaar gekoppeld werden.

---

¹¹⁶ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 99-102 en Wesseling, *De man die nee zei*, 159, 207-209. Kennedy was overgestapt van de strategie van *massive retaliation* in de Koude Oorlog naar *flexible response*. Bovendien gaf hij tijdens de Berlijnscrisis de voorkeur aan bilateraal overleg tussen de supermachten. In oktober 1962 kwam daar de onvrede over de afhandeling van de Cubacrisis bij. De Gaulle en Adenauer hadden het gevoel dat er met verschillende maten werd gemeten door Amerika met betrekking tot Berlijn en Cuba en beschouwden het Amerikaanse optreden als zwak.

¹¹⁷ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 100,101. Bij het bezoek van Adenauer aan De Gaulle onderstreepte de Franse president 'in his farewell speech the popular acclaim received by Adenauer in the streets of Paris and elsewhere. However, such acclaim had been virtually nonexistent'. Betreffende het bezoek aan Duitsland: 'Never in the twentieth century was a French leader to be greeted so warmly on German soil.'

¹¹⁸ Giauque, 'The United States and the Political Union of Western Europe, 1958-1963', 105,106.

VI. De keuze tussen de Atlantische en Europese doelstellingen

Het unilaterale handelen van Amerika tijdens de Cubacrisis en de onderhandelingen op Nassau – waarin duidelijk werd dat de speciale band tussen de Britten en de Amerikanen permanent was – hebben De Gaulle ervan overtuigd dat zijn tripartiete voorstel nooit gerealiseerd kon worden. Hij vroeg iets wat de status van Frankrijk oversteeg. Nassau kan echter niet gezien worden als geïsoleerde oorzaak voor het veto.¹¹⁹ Hoewel De Gaulle in zijn ministerraad van 19 december 1962 al had besloten dat de Britse toetreding vrijgesteld moest worden, leverde ‘Nassau’ hem de nodige argumenten. Het liet in zijn redenering immers zien dat Engeland daadwerkelijk een satellietstaat van Amerika was.¹²⁰ De conferentie in Nassau en de Cubacrisis hadden voor een onoverbrugbare kloof tussen Frankrijk en Amerika gezorgd. Met de persconferentie van januari 1963 werd volgens Reyn een nieuwe, meer assertieve fase in de diplomatie van De Gaulle ingeluid.¹²¹

De persconferentie vond plaats tijdens Kennedy’s State of the Union.¹²² Bovendien was het gelijktijdig met onderhandelingen over de Europese integratie in Brussel. Deze timing laat zien dat De Gaulle bewust voor de unilaterale weg van het veto koos, waar multilateraal overleg mogelijk was. Hoewel de stoel van Couve de Murville zelfs leeg bleef bij deze onderhandelingen, om de persconferentie bij te wonen,¹²³ was de minister van Landbouw wel aanwezig in Brussel.¹²⁴ Nog steeds is het voor de betrokkenen toentertijd de vraag waarom De Gaulle deze persconferentie hield. Omdat zelfs het Quai d’Orsay hier geen deelgenoot van was, zijn hier geen betrouwbare bronnen over. Bange ziet in

---

¹¹⁹ Reyn, *Atlantis Lost*, 78-82, 187-189. Dit was het einde van de fase van memorandum diplomatie.

¹²⁰ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 103 en Reyn, *Atlantis Lost*, 188,189.

¹²¹ Reyn, *Atlantis Lost*, 74.

¹²² Segers, *Reis naar het continent*, 149.

¹²³ De Telegraaf, 15-01-1963 pagina 1,7.

<http://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=%28de+gaulle+persconferentie%29&coll=ddd&resultsidentificer=dd d%3A011204525%3Ampg21%3Aa0013&page=3&identificer=ddd%3A011204525%3Ampg21%3Ap007&facets%5Bspatial%5D%5B%5D=Landelijk&cql%5B%5D=%28date+ gte +%2201-01-1955%22%29&cql%5B%5D=%28date+ lte +%2231-12-1968%22%29> (laatst gezien: 22-4-2016).

Bij de crisis van 1965, bekend als de crisis van de lege stoel, bleef Couve de Murville ook weg. Toch geniet het feit dat hij dit in 1963 ook al deed minder aandacht. Voor meer over de crisis van 1965 zie Wesseling, *De man die nee zei*, 245-248.

¹²⁴ Bange, *The EEC Crisis of 1963*, 108. ‘The French Agricultural Minister, Pisani, was caught off-guard. In his memoirs he vividly recalls how papers were first handed in, and then around, and the how his counterparts’ expressions turned to disbelief, and then anger, while he carried on defending France’s position, completely unaware of what had happened. [...] All this obviously prevented the delegations from enjoying their dinner’.

zijn lange publiekelijke stilte tussen december en januari mogelijk bewijs dat De Gaulle zelf ook lang twijfelde over deze beslissingen.¹²⁵

Het eerste veto van De Gaulle was tegen de Britse toetreding tot de Europese Gemeenschap. Voor De Gaulle was het maar de vraag of Groot-Brittannië zich volledig zou conformeren aan de voorwaarden van de Zes en onder andere de Commonwealth achter zou kunnen laten. Volgens De Gaulle zou er geen cohesie zijn binnen een 'zeer diverse' Europese Gemeenschap. De Gaulle uitte zijn zorg dat deze 'het niet lang zou uithouden en dat er uiteindelijk een collosale Atlantische Gemeenschap onder Amerikaanse dependentie en leiderschap zou ontstaan, die de Europese Gemeenschap zou opslokken.'¹²⁶ De toekomst van Europa diende voor De Gaulle een klein, confederaal Europa onder Frans leiderschap te zijn.¹²⁷ Het tweede veto was tegen het akkoord van Nassau, daar Frankrijk naderhand gevraagd werd het akkoord ook te ondertekenen. In Nassau waren de Amerikanen en Britten de oprichting van het Multilateral Force (MLF) overeengekomen, waarin de Britse atoomwapens onder Amerikaans NAVO-gezag zouden vallen. Dit stuitte De Gaulle tegen de borst. 'Frankrijk heeft kennis genomen van het Anglo-Amerikaanse Nassau-akkoord. Door de manier waarop het is ingevuld, zal ongetwijfeld niemand verbaasd zijn dat wij het niet ondertekenen.' Bovendien was de door Amerika aangeboden aanschaf van nucleaire wapens in de ogen van De Gaulle om technologische redenen ridicuul. De 'integratie [van de Franse atoommacht] is ondenkbaar.'¹²⁸

Dit *double non* zat er aan te komen. Volgens Bozo zat de afwijzing van de Britse toetredingsaanvraag al maanden in de pijplijn, terwijl de verwerping van Washingtons Atlantische beleid al jaren te verwachten viel: 'By implicitly linking the two issues, de Gaulle was doing nothing more than acting on the reality of the link that had been established [...] throughout 1962.' Door het dubbelveto tijdens een persconferentie te uiten, gaf De Gaulle er een zware politieke lading aan.¹²⁹ De persconferentie luidde het begin van De Gaulle's offensief in, waarin hij een steeds fellere positie tegenover Amerika zou innemen.¹³⁰ Het liet het begin zien van een periode waarin Frankrijk de macht had om 'nee' te zeggen en tegen het Amerikaanse beleid in te gaan.¹³¹ Het 'nee' tegen Kennedy's grand design en de MLF lag echter geheel in lijn met het memorandum dat in 1958 naar Eisenhower was

---

¹²⁵ Bange, *The EEC Crisis of 1963*, 108-111.

¹²⁶ De Gaulle, *Major addresses*, 211-216, (eigen vertaling).

¹²⁷ Bange, *The EEC Crisis of 1963*, 109,110.

¹²⁸ De Gaulle, *Major addresses*, 216-219, (eigen vertaling). Frankrijk had zowel de onderzeeërs als de kernkoppen niet tot zijn beschikking die benodigd waren voor het gebruik van de Amerikaanse Polariskraketten. Voor meer over 'Nassau' zie Kohl, *French Nuclear Diplomacy*, 229-238.

¹²⁹ Bozo, *Two Strategies*, 94.

¹³⁰ Alfred Grosser, *The Western Alliance: European-American Relations Since 1945*, (Parijs 1978) 209.

¹³¹ Bozo, *Two Strategies for Europe. De Gaulle, the United States, and the Atlantic Alliance*, (Oxford 2001) 103

gestuurd. Kennedy zag in dat de horisonten van De Gaulle's visie allang duidelijk waren: 'Even if we had given France nuclear weapons, de Gaulle would have tried to restore France to a predominant position in Europe.'¹³² Het dubbelveto liet zien in welke mate de Europese en Atlantische kwesties verweven waren.¹³³

Vanwege veranderende internationale omstandigheden, met name de Cubacrisis en de persconferentie, besloot Duitsland op het laatste moment dat de gezamenlijke Frans-Duitse verklaring in een verdrag moest worden gegoten. Niet uit 'enthousiasme' over de gebeurtenissen, maar omdat een verdrag door het constitutionele hof en de Bundestag gecontroleerd moest worden. Binnen de partij van Adenauer en het Duitse kabinet heerste de angst dat teveel geofferd zou worden voor Frans-Duitse verzoening.¹³⁴ Het belangrijkste dat in het verdrag werd afgesproken, was dat bij 'important questions of foreign policy' over 'European Communities and to European political cooperation', 'East-West relations' en 'matters dealt with in the North Atlantic Treaty Organization', beide regeringen elkaar vooraf dienden te consulteren om de standpunten af te stemmen.¹³⁵ Omdat in het verdrag het onderwerp van de Frans-Duitse vergaderingen niet werd afgestemd, bleek het verdrag een lege huls.¹³⁶ Bovendien werd tijdens de ratificatie in de Bondsdag de zogeheten NAVO-preambule aangenomen. Dit voorzag het verdrag van het principe van nauwe samenwerking tussen Europa en Amerika. Ook diende Europese unificatie inclusief Groot-Brittannië te verlopen en defensie binnen de NAVO georganiseerd te zijn.¹³⁷ De Duitse NAVO-preambule van het Frans-Duitse samenwerkingsverdrag is toe te schrijven aan het veto van De Gaulle, aangezien de Duitsers terugdeinsden voor het anti-Amerikaanse sentiment dat doorsijpelde in de toespraak.¹³⁸ Een unanieme Bondsdag beëindigde daarmee de plannen van De Gaulle om een Europa te creëren dat geheel los zou staan van de Verenigde Staten.¹³⁹

---

¹³² Foreign Relations of the United States, 1961-1963, Volume XIII, Western Europe and Canada, Document 168. Remarks of President Kennedy to the National Security Council Meeting, January 22, 1963, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v13/d168> (laatst gezien: 22-4-2016).

¹³³ Ellison, 'Separated by the Atlantic: The British and De Gaulle, 1958-1967', 858.

¹³⁴ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 101-105.

¹³⁵ Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe, Treaty between the French Republic and the Federal Republic of Germany on French-German cooperation, 22 January 1963, http://www.cvce.eu/en/obj/treaty_between_the_french_republic_and_the_federal_republic_of_germany_on_french_german_cooperation_22_january_1963-en-68956f73-75cb-4749-a6e2-344c8aad84ba.html (laatst gezien: 22-4-2016).

¹³⁶ Pattison de Ménil, *Who Speaks for Europe?*, 96,97.

¹³⁷ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 106,107.

¹³⁸ Wesseling, *De man die nee zei*, 242-244.

¹³⁹ Grosser, *The Western Alliance*, 180.

De Gaulle reageerde enigszins triest op deze manoeuvres. 'Verdragen zijn als rozen en jonge meisjes,' zei hij tegen Adenauer. 'Ze verwelken snel.' En hij citeerde de beroemde regels van Victor Hugo: 'Hélas! Que j'en ai vu mourir, de jeunes filles.' Adenauer, die een groot rozenkweker was, nodigde De Gaulle uit in zijn rosarium en wees hem op enkele oude exemplaren. 'Rozen,' zo zei hij, 'kunnen in ieder geval wel lang meegaan.' De Gaulle gaf hem gelijk en concludeerde dat de Frans-Duitse vriendschap geen roos was en zelfs geen rozenstruik maar een rosarium. En die kunnen een lang leven hebben.¹⁴⁰

Hoewel de persconferentie van De Gaulle een zware politieke lading had, was er volgens Bange alleen verbazing over de eerlijkheid en openheid van de persconferentie. Hij beargumenteert dat het Franse standpunt daarvoor al duidelijk genoeg was voor de Britten. Daarom zou MacMillan tegen Kennedy gezegd hebben dat "by a curious paradox de Gaulle's attitude is cementing that very Anglo-Saxon alliance which he professes to dislike", waar MacMillan volgens Reyn juist tegen Kennedy gezegd zou hebben dat "this man [de Gaulle] has gone crazy – absolutely crazy".¹⁴¹ De persconferentie overtuigde Amerika ervan dat, naast zijn ambitie voor Europese hegemonie, alle acties van De Gaulle een anti-Amerikaanse dimensie hadden.¹⁴²

Voor de persconferentie was Amerika ervan overtuigd dat hoewel De Gaulle zijn bedenkingen bij de NAVO en de Europese integratie had, hij niet de vastberadenheid en de politieke macht had om de integratie te kunnen stilleggen. Na januari 1963 kon Amerika De Gaulle's Frankrijk niet langer onderschatten.¹⁴³ Hoewel De Gaulle de Amerikaanse hegemonie bestreed, maakte hij zichzelf ook schuldig aan het streven naar hegemonie in Europa. De Gaulle hoopte West-Europa te kunnen bevrijden van Amerikaanse invloeden door een politieke unie, terwijl Amerika erop hoopte De Gaulle via de 'Vijf', eventueel plus Groot-Brittannië, te kunnen inkapselen binnen diezelfde politieke unie. Doordat politieke integratie steeds meer een negatieve anti-Amerikaanse, anti-Britse en anti-supranationale lading kreeg, sneeuwden de constructieve facetten ervan onder. Alle grote lidstaten van de Atlantische alliantie werden zo tegen Frankrijk in het harnas gejaagd.¹⁴⁴ Op de lange termijn zou het beleid van De Gaulle echter een positieve bijdrage aan de Europese en Atlantische veiligheid blijken.¹⁴⁵

Door de Atlantische plannen van Kennedy zou vergaande Europese politieke integratie in de lijn van 'Fouchet' het Atlantisme en de Amerikaanse dominantie hebben versterkt, terwijl deze dominantie

---

¹⁴⁰ Wesseling, *De man die nee zei*, 244.

¹⁴¹ Vergelijk Bange, *The EEC Crisis of 1963*, 114-116 met Reyn, *Atlantis Lost*, 161-164.

¹⁴² Giaouque, 'The United States and the Political Union of Western Europe, 1958-1963', 108.

¹⁴³ Reyn, *Atlantis Lost*, 193.

¹⁴⁴ Giaouque, 'The United States and the Political Union of Western Europe, 1958-1963', 108,109.

¹⁴⁵ Harrison, *The Reluctant Ally*, 115. Zo had Frankrijk in 1969 de belangrijkste doelstelling van De Gaulle gehaald: onafhankelijkheid en soevereiniteit. Bozo, *Two Strategies*, 245.

in het licht van de internationale betrekkingen steeds minder te rechtvaardigen viel. De Gaulle's visie dat de Amerikaanse en West-Europese belangen niet a priori samenvielen, was een duidelijk signaal dat het bestaansrecht van het Atlantische systeem werd ondergraven.¹⁴⁶ Hoewel De Gaulle de Amerikaanse invloed in Europa wilde minimaliseren, trachtte hij zelf het Europese leiderschap te bewerkstelligen voor Frankrijk. Het negatieve anti-Amerikaanse en anti-Britse sentiment en de vasthoudendheid aan de eigen politieke ideeën zorgden er uiteindelijk voor dat De Gaulle de andere Europese regeringen tegen zijn plannen in het harnas joeg.¹⁴⁷ De *risque du métier*, de Franse politieke isolatie, werd zo een feit.

After all this, it can be said that Kennedy's "grand design" died on January 14, 1963, in Paris, and the de Gaulle's "grand ambition" – the creation of a Europe on the basis of German support for French policy – failed in Bonn on May 8. Adenauer and MacMillan had to surrender power in October, and Kennedy was murdered a month later: 1963 had turned out to be a ghastly year. What survived it was purely economic in nature: the Common Market.¹⁴⁸

Deze transitie naar een nieuw tijdperk kwam voor Sutton pas in oktober 1963, toen Adenauer aftrad als Kanselier. Omdat de Franse en Duitse regeringsleiders nu geen affiniteit meer met elkaar hadden en ze verschillende standpunten innamen met betrekking tot Amerika zou de Frans-Duitse as bekoelen.¹⁴⁹

Er waren geen onoplosbare economische of organisatorische obstakels voor Britse toetreding tot de EEG. Botsende strategieën voor de toekomst van Europa bleken onverzoenlijk. Hierin speelde ook (het ontbreken van) chemie tussen regeringsleiders een grote rol. In het Westen kwamen onenigheden, waar eerst consensus was. De wisseling van de wacht van regeringsleiders consolideerde het conflict. Zo vormde de crisis van 1963 voor Bange zowel het begin als het einde van een tijdperk.¹⁵⁰ De crisis van 1963 leidde tot het heroverwegen van de juiste richting van de Europese integratie. Sommige van deze integratieprocessen raakten zo in een stroomversnelling. Zo zou onder leiding van de Frans-Duitse as de EEG consolideren en de politieke integratie stopgezet worden. De Zes zouden uitbreiden, onder andere met Britse toetreding, en West-Duitsland zou een grote en geaccepteerde speler worden in het Westerse blok. Ook De Gaulle's visie van een sterk, onafhankelijk Europa met meer autonomie zou

---

¹⁴⁶ Harrison, *The Reluctant Ally*, 223.

¹⁴⁷ Giauque, 'The United States and the Political Union of Western Europe, 1958-1963', 109.

¹⁴⁸ Grosser, *The Western Alliance*, 208.

¹⁴⁹ Sutton, *France and the Construction of Europe*, 108.

¹⁵⁰ Bange, *The EEC Crisis of 1963*, 234-237.

werkelijkheid worden. Na 1963 zouden de fundamenten van het Europa zoals we dat nu kennen gelegd worden.¹⁵¹

VII. Conclusie

In de visie van De Gaulle zou de grandeur en *gloire* Frankrijk hersteld worden door middel van zijn duale diplomatie. De door Kennedy aangemoedigde Britse toetredingsaanvraag tot het EEG-lidmaatschap leidde echter tot een keuze tussen de Atlantische of de Europese belangen. Aan de basis van het Atlantische conflict lag de afwijkende visie van De Gaulle over de aard van de alliantie. De generaal zag de alliantie slechts als bondgenootschap in het kader van de Koude Oorlog, waar Amerika het ook als politiek middel zag. De Vijfde Republiek streefde onafhankelijkheid en een eigen atoommacht na, wat onverzoenbaar was met de belangen van Amerika. Voor Frankrijk was de keuze dan ook duidelijk, het primaat lag bij een Europees Europa. Als enige atoommacht zou Frankrijk hierin uiteraard het leiderschap op zich nemen. Zijn dubbelveto en het Élyséeverdrag zijn bewijs van het Franse leiderschap over de Europese politieke agenda.

Zowel de Britten als de Duitsers moesten in de loop van 1962-1963 echter dezelfde afweging maken tussen de Atlantische band en de continentale drift van De Gaulle. In Nassau kozen de Britten voor de *special relationship* met Amerika, en met de NAVO-preambule gaf de Bondsdag aan waar het Duitse primaat lag. Dit maakte tegelijkertijd een einde aan de Franse ambities voor een politieke unie. Na het aftreden van Adenauer bleek de Frans-Duitse as, geïnstitutionaliseerd in het Élyséeverdrag, niet zo sterk als gehoopt. De instandhouding van de *special relationship* in Nassau was een historische diplomatieke ramp. Voor De Gaulle zou het hierna immers politieke zelfmoord zijn om de Britse toetreding tot de EEG te accepteren. Door de samenkomst van de Atlantische en Europese doelstellingen opteerde De Gaulle uiteindelijk voor de minimale optie, de Frans-Duitse as en het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid. Deze optie bleek door de NAVO-preambule echter minimaler te zijn dan gehoopt. Zo bleef Frankrijk geïsoleerd achter, de *risque du métier* van de diplomatie van De Gaulle bleek een onvermijdelijke uitkomst. Het falen van zijn plannen is voor een deel aan toe te schrijven aan De Gaulle's stugge, compromisloze diplomatieke stijl, die de samenwerking met andere staten bemoeilijkte. De

---

¹⁵¹ Ibidem, 236,237.

Frans-Duitse as zou echter de fundamenten leggen voor de Europese Unie zoals we die nu kennen. Zo is zijn doelstelling dat Europa tot een realiteit in de politiek sfeer moest uitgroeien uiteindelijk behaald.

In deze scriptie heb ik een waardevolle bijdrage proberen te leveren aan het wetenschappelijke debat omtrent De Gaulle, door zowel de Atlantische als de Europese diplomatie van De Gaulle in de jaren 1958-1963 te analyseren. Ook in het bredere perspectief van de Koude Oorlog heb ik een verhelderend onderzoek getracht te leveren naar de relatie tussen Frankrijk en supermacht Amerika. Ik heb echter slechts de beginjaren van De Gaulle's diplomatie onderzocht, en bijvoorbeeld de betrekkingen met de Sovjet-Unie en de dekolonisatieoorlog in Algerije buiten beschouwing moeten laten. Omdat veel vragen nog onbeantwoord zijn,¹⁵² is verder onderzoek vereist.

---

¹⁵² Bijvoorbeeld: Hoe beïnvloedde dit de diplomatie van De Gaulle? Had De Gaulle meer vrijheid van handelen door het einde van de Algerijnse oorlog of door de nieuwe constitutie? Hoe zette de diplomatie van De Gaulle zich voort, na 1963? En wat was de rol van de kleinere lidstaten van de EEG? Hoe werden de Duitse, Britse en Amerikaanse regeringsleiders beïnvloed?

Appendices

I: Note pour les affaires étrangères.¹⁵³

13 août 1958.

1. – L'Europe doit devenir pratiquement une réalité sur les plans politique, économique et culturel.
2. – Dans cet esprit, la mise en œuvre des traités du Marché commun et de l'Euratom sera poursuivie. A partir de la base ainsi établie, la coopération pourra être développée dans un cadre plus vaste que celui des Six en évitant, toutefois, que l'évolution provoque des difficultés graves dans tel ou tel pays.
3. – La coopération européenne doit s'affirmer aussi en dehors de l'Europe, à l'égard des grands problèmes mondiaux tels que, par exemple, celui du Moyen-Orient. Cette coopération pourra se manifester dans le domaine politique et dans le domaine économique.
4. – Pour atteindre les objectifs mentionnés ci-dessus, des consultations régulières auront lieu entre les gouvernements intéressés. Ce mécanisme de consultations pourra prendre un caractère en quelque sorte organique au fur et à mesure qu'il se développera.

II: Note au sujet de l'organisation de l'Europe.¹⁵⁴

Rambouillet, 30 juillet 1960.

I – Si l'on croit qu'il est nécessaire que l'Europe devienne une entité réelle exerçant une action propre dans les affaires du monde, il faut vouloir qu'elle soit organisée par elle-même et pour elle-même dans les domaines politique, économique, culturel et dans celui de la défense.

II – Pour être efficace, pour s'appuyer sur le sentiment et l'adhésion des peuples, pour ne pas se perdre dans les nuées des théories, « l'Europe » ne peut actuellement consister qu'en une coopération organisée des États. Tout commande que cela se fasse à partir d'un accord de la France et de l'Allemagne, auquel adhéreront tout d'abord l'Italie, la Hollande, la Belgique et le Luxembourg.

III – Adopter cette conception, c'est admettre que les organismes « supra-nationaux », qui ont été constitués entre les Six et qui tendent inévitablement et abusivement à devenir des super-États

---

¹⁵³ Charles de Gaulle, *Lettres Notes et Carnets vol: 8, Juin 1958 – Décembre 1960*, (Parijs 1985) 73.

¹⁵⁴ De Gaulle, *Lettres Notes et Carnets vol: 8*, 382,383.

irresponsables, seront réformés, subordonnés aux gouvernements et employés aux tâches normales du Conseil et de la technique.

IV – Adopter cette conception, c'est, d'autre part, mettre un terme à « l'intégration » américaine en quoi consiste présentement l'Alliance atlantique et qui est contradictoire avec l'existence d'une Europe ayant au point de vue international sa personnalité et sa responsabilité. L'Alliance atlantique doit être fondée sur de nouvelles bases. C'est à l'Europe de les proposer.

V – En pratique, afin d'assurer un début de coopération organisée des États, les responsables suprêmes doivent se réunir périodiquement et régulièrement et concerter leur action commune dans les divers domaines, les réunions étant précédées et suivies de réunions de ministres pour préparer et mettre en œuvre les décisions.

VI – Des Commissions communes et permanentes de fonctionnaires et d'experts auront à réunir les éléments des décisions des gouvernements et à suivre l'exécution. Quatre Commissions paraissent nécessaires, respectivement pour les domaines : politique, économique, culturel et pour celui de la défense.

VII – Par la suite, il peut être utile que des délégations des divers Parlements nationaux constituent une assemblée. Celle-ci sera consultative et aura à débattre à intervalles réguliers au sujet des problèmes communs.

VIII – Le moment venu, il faudra que les peuples européens eux-mêmes consacrent l'organisation de l'Europe par un référendum général et solennel. Si, comme on peut le prévoir, le résultat d'une telle consultation est positif et massif, l'Europe prendra le caractère d'une création populaire décisive.

IX - Le concours des circonstances offre à l'organisation de l'Europe une occasion exceptionnelle. Le président de la République française et le chancelier de l'Allemagne fédérale doivent à l'Europe, à leurs deux pays et à eux-mêmes de prendre les initiatives nécessaires.

Literatuurlijst

Bronnen:

Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe, Letter and memorandum from General de Gaulle to General Eisenhower 17 September 1958,

http://www.cvce.eu/en/obj/letter_and_memorandum_from_general_de_gaulle_to_general_eisenhower_17_september_1958-en-aebdd430-35cb-4bdd-9e56-87fce077ce70.html (laatst gezien: 22-4-2016).

Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe, Treaty between the French Republic and the Federal Republic of Germany on French-German cooperation, 22 January 1963,

http://www.cvce.eu/en/obj/treaty_between_the_french_republic_and_the_federal_republic_of_germany_on_french_german_cooperation_22_january_1963-en-68956f73-75cb-4749-a6e2-344c8aad84ba.html (laatst gezien: 22-4-2016).

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume VII, Western Europe, Document 63, Letter From President Eisenhower to President de Gaulle, October 20, 1958,

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v07p2/d63> (laatst gezien: 22-4-2016).

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume VII, Western Europe, Document 197, Letter From President Eisenhower to President de Gaulle, August 30, 1960,

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v07p2/d197> (laatst gezien: 22-4-2016).

Foreign Relations of the United States, 1961-1963, Volume XIII, Western Europe and Canada, Document 168. Remarks of President Kennedy to the National Security Council Meeting, January 22, 1963,

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v13/d168> (laatst gezien: 22-4-2016).

De Telegraaf, 15-01-1963.

<http://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=%28de+gaulle+persconferentie%29&coll=ddd&resultsid=entifier=ddd%3A011204525%3Ampg21%3Aa0013&page=3&identifier=ddd%3A011204525%3Ampg21%3Ap007&facets%5Bspatial%5D%5B%5D=Landelijk&cql%5B%5D=%28date+gte+%2201-01-1955%22%29&cql%5B%5D=%28date+lte+%2231-12-1968%22%29> (laatst gezien: 22-4-2016).

Bronnenuitgaven:

De Gaulle, C., *Lettres Notes et Carnets vol: 8, Juin 1958 – Décembre 1960*, (Parijs 1985).

De Gaulle, C., *Major addresses, statements and press conferences of General Charles de Gaulle, May 19, 1958-January 31, 1964*, (New York 1965).

De Gaulle, C., *Mémoires d'Espoir : le Renouveau, 1958-1962*, (Parijs 1970).

De Gaulle, C., *Mémoires de Guerre : L'Appel 1940-1942*, (Parijs 1954).

De Gaulle, C., *Mémoires de Guerre : Le Salut 1944-1946*, (Parijs 1959).

Literatuur:

Bange, O., *The EEC Crisis of 1963: Kennedy, Macmillan, de Gaulle and Adenauer in Conflict*, (Londen 2000).

Berridge, G.R., *Diplomacy: Theory and Practice*, (Basingstoke & New York 2015).

Bozo, F., 'France, "Gaullism", and the Cold War', in: M.P. Leffler en O.A. Westad (red.), *Cambridge History of the Cold War, vol. 2: Crisis and Détente*, (Cambridge 2010) 158-178.

Bozo, F., *Two Strategies for Europe. De Gaulle, the United States, and the Atlantic Alliance*, (Oxford 2001).

Ellison, J., 'Separated by the Atlantic: The British and De Gaulle, 1958-1967', *Diplomacy and Statecraft* 17 (2006) 4, 853-870.

Giauque, J.G., 'The United States and the Political Union of Western Europe, 1958-1963', *Contemporary European History*, 9 (2000) 1, 93-110.

Grosser, A., *The Western Alliance: European-American Relations Since 1945*, (Parijs 1978).

Gueldry, M.R., *France and European Integration: Toward a Transnational Polity?*, (Westport en Londen 2001).

Harrison, M.M., *The Reluctant Ally. France and Atlantic Security*, (Baltimore en Londen 1981).

Hoffmann, S., 'De Gaulle, Europe, and the Atlantic Alliance', *International Organization*, 18 (1964) 1, 1-28,

Kohl, W.L., *French Nuclear Diplomacy*, (Princeton 1971).

Kolodziej, E.A., *French International Policy under De Gaulle and Pompidou: The Politics of Grandeur*, (Ithaca en Londen 1974).

Lieshout, R.S., Segers, M.L.L. en Van der Vleuten, J.M., 'De Gaulle, Moravcsik, and The Choice for Europe: Soft Sources, Weak Evidence,' *Journal of Cold War Studies*, 6 (2004) 4, 89-139.

Locher, A., *Crisis? What Crisis? NATO, de Gaulle, and the Future of the Alliance, 1963-1966*, (Zürich 2006).

Mahan, E.R., *Kennedy, De Gaulle, and Western Europe*, (New York 2002).

Pattison de Ménil, L., *Who Speaks for Europe? The Vision of Charles de Gaulle*, (New York 1977).

Peyrefitte, A., *C'était de Gaulle : La France redevient la France*, (Parijs 1994).

Reyn, S., *Atlantis Lost. The American Experience with De Gaulle, 1958-1969*, (Amsterdam 2010).

Segers, M.L.L., 'Preparing Europe for the Unforeseen, 1958-63. De Gaulle, Monnet, and European Integration beyond the Cold War: From Co-operation to Discord in the Matter of the Future of the EEC', *The International History Review* 34 (2012) 2, 347-370.

Segers, M.L.L., *Reis naar het continent. Nederland en de Europese integratie, 1950 tot heden*, (Amsterdam 2013).

Smith, T., 'New Bottles for New Wine: A Pericentric Framework for the Study of the Cold War,' *Diplomatic History*, 24 (2000) 4, 567-591.

Stovall, T., *Transnational France: The Modern History of a Universal Nation*, (Boulder 2015).

Sutton, M., *France and the Construction of Europe, 1944-2007: the Geopolitical Imperative*, (New York en Oxford 2007).

Troitino, D. R., *European Integration: Building Europe*, (New York 2003).

Wesseling, H.L., *De man die nee zei: Charles de Gaulle, 1890-1970*, (Amsterdam 2012).